

СЕРІЯ «Економіка»

УДК 330.322

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-103-111](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-103-111)

Іжевський Павло Григорович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8, тел.: (0382) 71-75-81, <https://orcid.org/0000-0001-6457-399X>

Кашуба Леонід Вікторович, аспірант за спеціальністю 072 фінанси, банківська справа та страхування, кафедра менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 29000, вул. Героїв майдану, 8, тел.: (0382) 71-75-81,

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті систематизовано наукові точки зору до класифікації джерел фінансування інновацій, серед яких виділяють національні ресурси та ресурси підприємства, власні кошти підприємства та кредитні кошти, внутрішні та зовнішні джерела фінансування. Проаналізовано загальний обсяг витрат на інновації в Україні за період 2010-2020 років. Досліджено структуру та обсяг джерел фінансування інновацій в Україні, в результаті чого узагальнено класифікацію цих джерел та виявлено, що значну роль у цьому процесі відіграє держава. Проведено аналіз структури джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Євростату та Державної служби статистики України узагальнено світовий досвід фінансування інноваційної діяльності шляхом аналізу витрат на НДДКР у 2021 році, в результаті чого встановлено, що в Ізраїлі, Кореї, США, Японії, Європейському Союзі значно підтримується інноваційна діяльність і держави вкладають значні кошти у її розвиток.

Означено основні проблеми фінансування інновацій в Україні, а саме: високі ризики, тривалий період отримання прибутку, ускладнений доступ до

капіталу, високі витрати на дослідження і розробку, нестача фінансових знань, мінливість попиту та технологічного середовища, обмежений доступ до різних джерел фінансування тощо. Виявлено перспективи фінансування інновацій такі, як створення спеціальних фондів, які будуть спрямовані на підтримку інноваційних проєктів, збільшення кількості державних замовлень у підприємств, які займаються розробками, залучення іноземних інвесторів та розвиток міжнародної співпраці у цій галузі.

Ключові слова: інновації, фінансування інновацій, джерела фінансування інновацій, НДДКР.

Izhevskiy Pavlo, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management, finance, banking and insurance, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, 29000, Khmelnytskyi, str. Heroiv Maidan, 8, phone: (0382) 71-75-81, <https://orcid.org/0000-0001-6457-399X>

Kashuba Leonid, Postgraduate studies in the specialty 072 Finance, banking and insurance, Department of Management, finance, banking and insurance, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, 29000, Khmelnytskyi, str. Heroiv Maidan, 8, phone: (0382) 71-75-81

PROBLEMS AND PROSPECTS OF FINANCING INNOVATIONS IN UKRAINE

Abstract. The article systematizes scientific points of view on the classification of innovation financing sources, among which are national resources and enterprise resources, the enterprise's own funds and credit funds, internal and external sources of financing. The total volume of innovation costs in Ukraine for the period 2010-2020 was analyzed. The structure and volume of innovation financing sources in Ukraine were studied, as a result of which the classification of these sources was generalized and it was found that the state plays a significant role in this process. An analysis of the structure of sources of financing of innovative activities of industrial enterprises was carried out. According to the data of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), Eurostat and the State Statistics Service of Ukraine, the global experience of financing innovative activities was summarized through the analysis of R&D expenditures in 2021, as a result of which it was established that in Israel, Korea, the USA, Japan, the European Union significantly innovative activity is supported and states invest significant funds in its development.

The main problems of financing innovations in Ukraine are identified, namely: high risks, a long period of earning profit, difficult access to capital, high

costs for research and development, lack of financial knowledge, variability of demand and technological environment, limited access to various sources of financing, etc. The prospects for financing innovations were identified, such as the creation of special funds that will be aimed at supporting innovative projects, increasing the number of government orders from enterprises engaged in development, attracting foreign investors and developing international cooperation in this field.

Keywords: innovations, financing of innovations, sources of financing of innovations, R&D.

Постановка проблеми. Інновації є одним з ключових інструментів, що сприяють стійкому розвитку економіки країни, підвищенню її конкурентоспроможності на світовій арені та поліпшенню якості життя громадян. Інновації, як правило, є двигуном економічного зростання та допомагають створювати нові ринки, продукти, послуги, що збільшують обсяги виробництва та забезпечують зростання ВВП. Вони дозволяють підприємствам розвиватися та підвищувати якість своїх товарів і послуг, що робить їх більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку. Розвиток інновацій сприяє залученню іноземних інвесторів, встановленню партнерств з іншими країнами, обміну знаннями, створенню нових робочих місць, зменшенню безробіття, залученню молоді до науково-дослідницької та підприємницької діяльності, стимулюючи їх творчий потенціал. Інноваційні проекти вимагають наукових досліджень, що сприяє розвитку наукового потенціалу країни та співпраці між академічною спільнотою і промисловістю. Крім того впровадження нових технологій поліпшують якість життя людей, спрощують робочі процеси, підвищують рівень медичних послуг та забезпечують стає середовище.

Водночас питання інновацій тісно пов'язане з джерелами їх фінансування. Кожна країна відрізняється за рівнем участі державного та приватного капіталу у фінансуванні інноваційних проектів, складністю функціонування банківської системи, фондового ринку та правової бази. Для того, щоб процес впровадження інновацій здійснювався на високому рівні, потрібно створити відповідні умови на законодавчому та економічному рівнях, створити позитивні умови для фінансування інноваційної діяльності. На сьогодні саме проблема недостатнього рівня фінансування інновацій є однією з головних перепон їх впровадження в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значного поширення набули дослідження, що стосуються розвитку інновацій та фінансування інноваційної діяльності. Ці питання підіймалися у наукових працях таких вітчизняних науковців як І. А. Ажаман, Л.Л. Антонюк,

С.М. Бондаренко, Т. Г. Васильців, В. В. Зайченко, І. Ю. Єпіфанова, Н.В. Іванчук, Н. А. Іщенко, А. О. Касич, О. А. Кирик, Н. А. Мамонтова, П.П. Микитюк, С.М. Невмержицька Т.О. Харченко та інші. Однак, незважаючи на значну кількість проведених досліджень, що стосуються фінансування інновацій, значної уваги потребує вирішення питання, що стосується проблем та перспектив розвитку фінансування інновацій.

Мета статті – визначити проблеми та перспективи фінансування інновацій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для успішної інноваційної діяльності підприємства фінансування інновацій відіграє визначну роль. Відтак, система фінансування інноваційної діяльності включає джерело інвестиційних ресурсів, механізм накопичення фінансових ресурсів та інвестування в інноваційні проекти, механізм управління інноваційними ресурсами для забезпечення ефективного використання коштів та можливості повернення коштів [5, 10].

Для забезпечення ефективного функціонування цієї системи фінансування інноваційної діяльності має відбуватися за принципами диверсифікації джерел фінансування, гнучкості та раціональності системи фінансування на кожному етапі життєвого циклу інновації. Правове забезпечення способу нагромадження капіталу та чітка цільова спрямованість швидкого та ефективного впровадження сучасних науково-технічних інновацій [3].

У науковій літературі виділяються різноманітні класифікації джерел фінансування інновацій. Так, за формою власності його можна поділити на національні ресурси та ресурси підприємства [8]. Крім того, джерела фінансування поділяються на власні кошти підприємства, включаючи прибуток, амортизаційні відрахування, нематеріальні активи, тимчасово непрацюючі основні засоби та оборотні кошти, кошти, пов'язані з підприємствами, включаючи акції та інші цінні папери, пожертвування, спеціальні надходження, фонди безповоротного забезпечення; кредитні кошти, а саме бюджетні позики, кредити бізнесу та банківські кредити [10].

Також розрізняють внутрішні та зовнішні джерела фінансування [6]. Внутрішні джерела включають частину прибутку, що використовується на інноваційний розвиток, амортизаційні відрахування та частину, реінвестовану за рахунок продажу основних засобів. Зовнішні джерела включають державні та недержавні джерела. Джерелами державного фінансування є використання бюджетних коштів, позабюджетних коштів, участь у державних тендерах і замовленнях [10]. До недержавних джерел фінансування можна віднести: венчурні фонди, фонди страхових та лізингових компаній, інвестиційні установи, венчурні фонди, хедж-фонди та фонди іноземних інвесторів.

Проаналізуємо структуру джерел фінансування інновацій згідно з вітчизняною класифікацією (рис. 1). За останні роки фінансування інновацій в Україні зазнало значних змін. За даними Державної служби статистики України, у 2020 році загальний обсяг фінансування склав 17022419,3 тис. гривень, що в 2 рази більше, ніж у 2010 році (рис. 1).

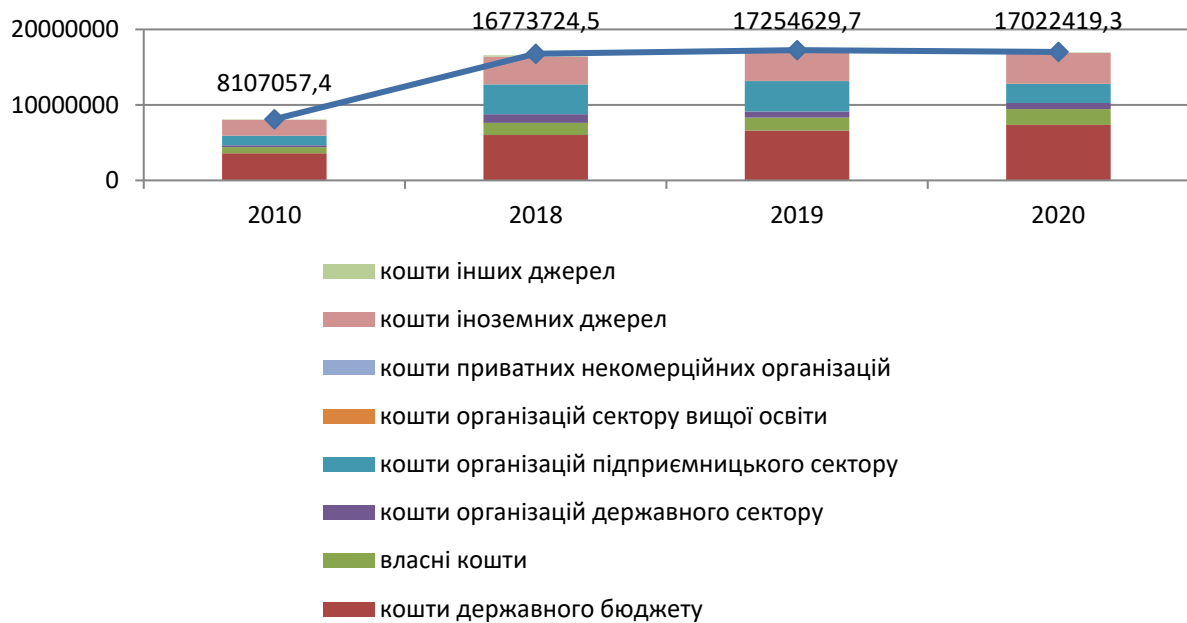

Рис. 1. Динаміка витрат на НДР за джерелами фінансування в Україні, тис. грн

Джерело: Складено за даними [7, с. 72].

Переважну частину фінансування становлять державні програми та приватні інвестори. Проте важливим напрямком є залучення зарубіжних інвестицій, які здатні забезпечити необхідні фінансові ресурси для розвитку інноваційного сектору. Однією з найбільших проблем фінансування інновацій в Україні є відсутність ефективних механізмів фінансування інноваційних проєктів, адже більшість банків не мають достатньої кількості знань та досвіду в цій галузі. Крім того, відсутність стабільної правової бази щодо інтелектуальної власності ускладнює процес отримання фінансування для інноваційних підприємств.

Одним з основних джерел фінансування інновацій в Україні є державні програми та гранти. На сьогоднішній день, уряд України активно підтримує розвиток інноваційного сектору, виділяючи значні кошти на ці цілі. Одним з успішних проєктів, який отримав державну підтримку, є розробка високотехнологічного обладнання для сільського господарства [9].

Ще одним джерелом фінансування є комерційні кредити та інвестиції вітчизняних та іноземних компаній. Однак, такий тип фінансування має свої недоліки, зокрема, високі відсоткові ставки та нестабільність економічної ситуації в країні. Проте, успішні приклади такого фінансування включають розробку програмного забезпечення для банківської сфери та створення нових медичних препаратів.

При дослідженні проблем фінансування інновацій в Україні важливо порівняти витрати на дослідження та розробки в різних країнах (рис. 2).

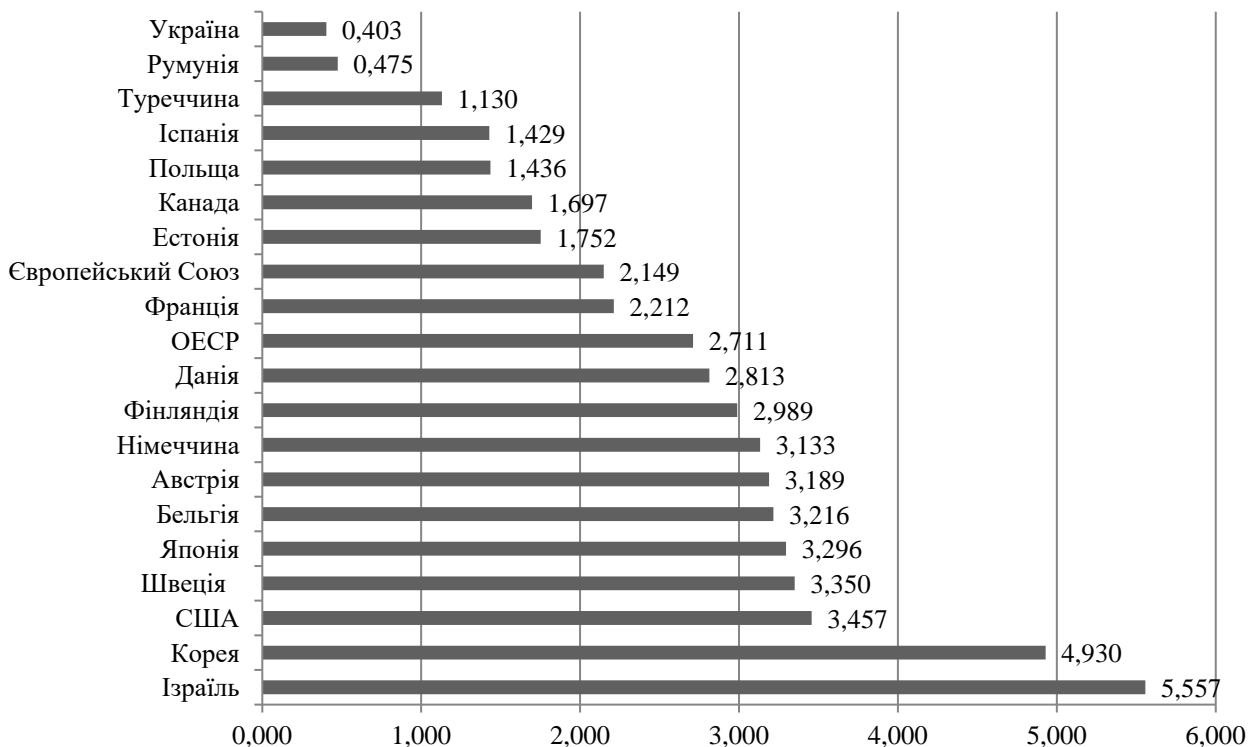

Рис. 2. Витрати на НДДКР у 2021 році, % від ВВП

Джерело: Складено за даними [1; 2; 7].

Дослідження та експериментальні розробки (НДДКР) охоплюють творчу роботу, яка здійснюється на систематичній основі з метою збільшення запасу знань, включаючи знання про людину, культуру та суспільство, і використання цього запасу знань для розробки нових застосувань. Показник витрат на НДДКР включає усі витрати на НДДКР, що виконуються в секторі комерційних підприємств на території окремої держави протягом року, незалежно від джерела фінансування. Витрати на НДДКР у секторі комерційних підприємств відображаються у відсотках від ВВП.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Євростату та Державної служби статистики України, представлених

на рис. 2 видно, що у 2021 році лідерами у фінансуванні інновацій за показником відношення витрат на НДДКР (науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки) до ВВП, були Ізраїль (5,557 %), Корея (4,930 %) та США (3,457 %).

Серед країн-членів ЄС найвища інтенсивність у розвитку інновацій та наукових досліджень у 2021 році була зареєстрована у Швеції – 3,350 %, Бельгії – 3,216 % та Австрії – 3,189 %. Так, відповідно до статистичних даних Євростату провідні країни ЄС-27, а саме Швеція, Німеччина, Данія, Фінляндія, Франція виділяють більше 2 % від ВВП, що сприяє постійному розвитку економіки та забезпечує лідируючі позиції на світових ринках. Країни з меншим рівнем розвитку економіки відповідно мають нижчий рівень капіталовкладень в інновації та розробки. За аналізований період Україна витратила на інновації 0,403 % від ВВП [7], що значно менше, ніж в країнах ЄС-27.

Відтак, характеризуючи сучасний стан інновацій в Україні, слід відзначити такі позитивні аспекти, як: зростання інтересу до інновацій та стартапів, що призвело до заснування нових технологічних підприємств; нарощення технологічного потенціалу в сфері інформаційних технологій, програмного забезпечення, інженерії та інших технологічних галузях; посилення державної підтримки через впровадження урядом різноманітних програм та ініціатив для підтримки інноваційного підприємництва та науково-дослідницької роботи.

Водночас можна виділити основні проблеми фінансування інновацій в Україні, зокрема:

– Високі ризики інноваційних проектів, що може зменшити зацікавленість інвесторів і банків у наданні фінансування таким проектам.

– Тривалий час та значні вкладення ресурсів перш ніж інноваційні проекти будуть готові до виведення на ринок та приносити прибуток, що робить їх менш привабливими для інвесторів, які шукають швидкий повернення вкладень.

– Для багатьох інноваційних підприємств та стартапів може бути складно залучити необхідний капітал через відсутність історії успіху або достатнього масштабу проекту.

– Високі витрати на дослідження, розробку нових технологій та виробництво прототипів.

– Висока конкуренція на ринку фінансування, на якому інноваційні проекти змагаються за обмежені ресурси з іншими секторами та компаніями, що також шукають фінансування.

– Нестача знань і досвіду у деяких засновників стартапів і дослідницьких груп із залучення фінансування, ведення бухгалтерії та управління фінансами:

– Технологічні зрушення та зміни у смаках споживачів можуть призвести до швидкого старіння інновацій та потребувати додаткових вкладень у постійні оновлення.

– Окремі інноваційні проекти можуть стикатися з правовими обмеженнями або невизначеністю у законодавстві, що може ускладнити їх реалізацію та фінансування.

– Відсутність доступу до різних джерел фінансування, таких як державні гранти, інвестори, венчурні фонди, кредити та інші.

Для подолання зазначених проблем важливо розробляти стратегії фінансування, співпрацювати з інвесторами, шукати гранти та підтримку від держави, а також ефективно управляти ресурсами та виробляти якісний продукт, що буде мати попит серед споживачів. Відтак, Україна має значний потенціал для розвитку інноваційного сектору, але його розвиток стикається з багатьма проблемами, зокрема з недостатнім фінансуванням. Для того, щоб досягти успіху у цій галузі, необхідно посилити державну підтримку та створити сприятливі умови для приватних інвесторів.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що в Україні інновації фінансуються на низькому рівні, адже частка витрат на НДДКР у досліджуваний період не перевищувала навіть 1 % від загального рівня ВВП.

Перспективами фінансування інновацій в Україні є створення спеціальних фондів, які будуть спрямовані на підтримку інноваційних проектів, збільшення кількості державних замовлень у підприємств, які займаються розробками а також на законодавчому рівні розробити та закріпити механізм пільгового оподаткування інноваційної продукції підприємств і пільгові схеми кредитування для таких підприємств. Також необхідно залучати іноземних інвесторів та розвивати міжнародну співпрацю у цій галузі.

Література:

1. Gross domestic spending on R&D. URL: <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>
2. Research and development expenditure, by sectors of performance. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TSC00001/default/table?lang=en>
3. Волова О.В., Діденко Є.О. Інноваційна діяльність підприємства як основа його стабільного та безпечного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 11. С. 77–82.
4. Спіфанова І. Ю. Фінансування інноваційної діяльності: досвід України та зарубіжних країн. *Modern economics*. 2020. № 20. С. 112–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2020_20_20
5. Касич А.О., Бурба О.А. Інноваційні підходи в практиці управління персоналом конкурентоспроможного підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16, Ч. 1. С. 130–134.

6. Кирик О.А. Джерела фінансування інноваційної діяльності авіакомпаній. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 1 (26). С. 269–274.

7. Наукова та інноваційна діяльність України: Статистичний збірник. Київ. 2021. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/zb_Nauka_2020.xlsx.

8. Невмержицька С.М., Левчук Я.В. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємств в умовах невизначеності. *Вісник ХДУ. Серія Економічні науки*. 2018. № 32 (2018). С. 99–103.

9. Стратегія розвитку агропромислового комплексу. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/investoram/strategiya-rozvitku-agropromislovogo-kompleksu>

10. Харченко Т. О., Войналович Т. М., Фатюк А. В. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств в умовах невизначеності. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 5(1). С. 133-139. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_5\(1\)__22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_5(1)__22)

References:

1. Gross domestic spending on R&D. URL: <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>

2. Research and development expenditure, by sectors of performance. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TSC00001/default/table?lang=en>

3. Volova, O.V. & Didenko, Ye. O. (2014) Innovatsiyna diyal'nist' pidpriyemstva yak osnova yoho stabil'noho ta bezpechnoho rozvytku [Innovative activity of the enterprise as a basis for its stable and safe development]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*, vol. 11, 77–82 [in Ukrainian].

4. Yepifanova, I. Yu. (2020). Finansuvannya innovatsijnoi diial'nosti: dosvid Ukrainy ta zarubizhnykh krain [Financing of innovative activity: the experience of Ukraine and foreign countries]. *Modern economics*, 20, 112-118 [in Ukrainian].

5. Kasych, A.O. & Burba, O.A. (2017) Innovacijni pidkhody v praktyci upravlinnja personalom konkurentospromozhnoho pidpriyemstva [Innovative approaches in the practice of personnel management of a competitive enterprise]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacional'nogo universytetu. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove ghespodarstvo*, 16(1), 130–134 [in Ukrainian].

6. Kyryk, O.A. (2015). Dzherela finansuvannya innovatsijnoyi diyal'nosti aviakompaniy [Sources of financing of innovative activity of airlines]. *Stalyy rozvytok ekonomiky*, vol. 1 (26), 269–274 [in Ukrainian].

7. State Statistics Service of Ukraine (2021), Naukova ta innovatsijna diial'nist' Ukrainy [Scientific and innovative activity of Ukraine]. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/zb_Nauka_2020.xlsx [in Ukrainian].

8. Nevmerzhyts'ka, S.M. & Levchuk, Ya.V. (2018) Formuvannya stratehiyi innovatsijnoho rozvytku pidpriyemstv v umovakh nevyznachenosti [Formation of a strategy for innovative development of enterprises in uncertainty]. *Visnyk KhDU, Seriya Ekonomichni nauky*, 32, 99–103 [in Ukrainian].

9. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2023), Stratehiia rozvytku ahropromysloвого комплексу [Strategy for the development of the agro-industrial complex]. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/investoram/strategiya-rozvitku-agropromislovogo-kompleksu> [in Ukrainian].

10. Kharchenko, T. O., Vojnalovych, T. M. & Fatiuk, A. V. (2019), Dzherela finansuvannya innovatsijnoi diial'nosti pidpriyemstv v umovakh nevyznachenosti [Sources of financing innovative activities of enterprises in conditions of uncertainty]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, 5(1), 133-139 [in Ukrainian].